

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL: NOMÉS UNA ETIQUETA?

PERE MARTÍ I BERTRAN

Introducció

Com que poques vegades la Literatura Infantil i Juvenil és el centre d'atenció d'activitats culturals i educatives, com és el cas que avui ens ocupa, ja que El Gust per la Lectura hi ha volgut dedicar una atenció especial en aquest curs 2008-2009, tenim tendència a voler parlar una mica de tot, com sol fer l'autor novell, que sembla que en la seva primera obra no hi pugui faltar res del que considera important, del que l'obsessiona. En concretar el contingut d'aquesta conferència vam veure que hi volíem encabir massa coses i, doncs, d'acord amb els organitzadors, vam anar retallant, mantenint els dos grans blocs que ens semblava que hi havia d'haver: d'on venim, per saber millor on som, i cap on anem. Pretendre resumir tot això en una conferència de ben segur que és una exageració. Segurament que ja ho seria dedicar-la sencera només a una de les parts fonamentals de què consta. Recordem que na Caterina Valriu, per citar-ne només un exemple, ha dedicat a la qüestió un volum de 254 pàgines: *Història de la Literatura Infantil i Juvenil Catalana*, (Pirene, 1994). Però, agosarats de mena, que deia el poeta, ho intentarem.

A. Les arrels

A1. Des dels orígens fins al segle XIX

Tot i que sempre hi ha hagut llibres per a educar els nens i les nenes de les classes poderoses, i llibres escrits per a adults que han tingut un gran èxit entre la canalla (a casa nostra en tenim exemples en l'obra de Ramon Llull: la *Doctrina pueril* i el *Llibre de les bèsties*, respectivament) i per molt que a Europa ja es facin reculls de contes o s'escriguin obres específiques des del segle XVIII, pensem en les *Faules* de La Fontaine (1668), en els *Contes de temps passats* de Charles Perrault (1697), en *Robinson Crusoe* de Daniel Defoe (1719), en *Els viatges de Gulliver* de Jonathan Swift (1726)..., a Catalunya, per qüestions històriques i polítiques, no podem parlar de literatura infantil gairebé fins al segle XX.

Sí que l'any 1550 trobem la primera edició catalana de les *Faules* d'Isop, que no paren de reeditar-se; sí que durant el XIX trobem diversos reculls de rondalles: el *Rondallari català* de Thos i Codina (1866), *Lo Rondallaire* de Francesc Pons i Labrós (1871), les *Rondalles mallorquines* d'Antoni M. Alcover (1896)...; però a causa d'una sèrie de lleis restrictives en l'ús de la llengua catalana a l'ensenyament, la publicació de llibres infantils en català s'endarrereix força. Recordem que la llei Moyano de l'any 1857 imposa l'ensenyament obligatori

dels 6 als 10 anys i ordena que a les escoles només s'ensenyi la gramàtica castellana i que com a matèries obligatòries marca la religió i moral, la lectura, l'escriptura i l'aritmètica. Aquesta llei no fa altra cosa que recollir-ne una d'anterior, del 1825, que prohibia explícitament l'ús d'altres llengües que no fossin la castellana a l'ensenyament.

A2. El primer terç del segle XX: 1900-1939

Amb l'inici del segle XX hem de parlar d'un canvi radical. Ara i aquí no en podem analitzar les causes, però sí que podem apuntar que s'ha produït la Renaixença, que hi ha un moviment polític reivindicatiu d'una certa autonomia (Bases de Manresa, Mancomunitat de Catalunya...) i que l'escolarització, també en català, cada vegada es veu més important.

En aquest context, de seguida destaquen dues línies pel que fa al naixement i consolidació de la Literatura Infantil:

1.- La línia popular, que podríem concretar en la revista *En Patufet* (1904-1938) i tot el que gira al seu voltant: altres revistes com *Violet* o *L'Esquix*, col·leccions de novel·la com la Biblioteca Patufet, el Calendari d'en Patufet, la col·lecció de biografies titulada Els Homes d'En Patufet...

Recordem que en el fons continua la tradició popular de les auques, de les novel·les de quiosc o per lliuraments... I recordem, sobretot, que va tenir un èxit extraordinari: durant anys va tirar més de 60.000 exemplars. No és estrany que tota la crítica hagi assenyalat que va ser la veritable escola on generacions de catalans van aprendre a llegir i a escriure.

2.- La línia culturalista, lligada al Noucentisme: la Catalunya ideal, la Catalunya ciutadana ha de tenir molt en compte els infants, i des de la societat civil primer i des del poder al moment que se n'aconsegueix una mica (Diputacions i, sobretot, Mancomunitat), es comencen tota una sèrie d'iniciatives per culturitzar, també, la mainada:

- Biblioteques
- Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
- Normes ortogràfiques i diccionari (IEC, Pompeu Fabra...)
- Xarxa d'escoles municipals
- I sobretot una política cultural ben controlada i dirigida:
  - Traduccions també infantils (durant el Modernisme ja en trobem moltes d'adults), com per exemple les de Mentora-Joventut, Llibreria Bonavia, Bagunyà...
  - L'engrescament de grans escriptors a escriure per a infants: Josep Carner, Carles Soldevila, Carles Riba, Marià Manent...
  - Grans il·lustradors de revistes i llibres d'adults també fan obra infantil, i segurament serà la que els donarà més fama: Nogués, Obiols, Ricart, Lola Anglada... Però també els més lligats a la branca popular com Junceda, Opisso, Llaverias...
  - Normalitat, o gairebé, perquè fins i tot la premsa i la crítica de l'època parlen dels llibres infantils i hi ha entrevistes... L'exemple més clar el trobem en el debat a l'entorn de la novel·la, una part del qual es produeix entre Antoni Rovira i Virgili i Josep M. Folch i Torres als anys 1920.
- Quan esclata la guerra gairebé hem de parlar de normalitat en la literatura infantil catalana. Entre 1936 i 1939 es mira de sobreviure: *En*

Patufet va sortir com pot, però fidel a la cita setmanal; la Generalitat publica alguns llibres infantils com *El més petit de tots* de la Lola Anglada...

A3. 1939-1960. La foscor: tornar a començar de zero

Però es produeix l'hecatombe, la desfeta total: milers d'exiliats, entre els quals la majoria dels intel·lectuals, prohibició total de publicar en català... Un veritable intent de genocidi cultural, que incideix especialment en els infants, ja que es vol tallar de soca-rel la transmissió de la cultura catalana. Només un parell o tres d'exemples d'aquest buit, d'aquesta persecució, a part de les depuracions d'ensenyants, que ara només podem esmentar: *En Patufet* no pot sortir ni en castellà i homes significatius de la revista no poden ni tan sols signar, en castellà, obres noves seves: Clovis Eimeric o Josep M. Folch i Torres en són bons exemples. O encara la prohibició de fer teatre en català, sobretot infantil, fins al punt que els primers anys algunes entitats han de traduir *Els Pastorets* per poder-los representar.

Un altre de ben significatiu és la prohibició de revistes en català. Sí que el 1951 s'inicia *L'Infantil*, que després esdevindria *Tretzevents*, però des del Seminari de Solsona, sense possibilitats de fer-se conèixer... La primera revista comercial s'intenta fer l'any 1956 i es titula *Els infants*, però només en poden sortir 12 números i encara els 4 darrers des d'Andorra, almenys oficialment, perquè el ministre d'Informació i Turisme, que n'havia autoritzat la publicació, s'espanta quan l'afer arriba al consell de ministres i, doncs, en retira els permisos. No ens hi podem entretenir, però les aventures, gairebé rocambolesques, al voltant de la revista *Els infants* val la pena de conèixer-les, perquè són una mostra d'aquest intent de genocidi cultural franquista, al qual hem fet referència, alhora que també ho són de la força de la societat civil catalana, com ha explicat amb tots els ets i uts l'Enric Larreula al llibre *Les revistes infantils catalanes de 1939 ençà* (Edicions 62, 1985, p. 58-67).

A4. 1960-2000. La lenta i progressiva recuperació

A la dècada de 1960 es produeix un canvi, en part per la llei Fraga, en part per una certa obertura del règim cap a Europa i en part per la força de la societat civil, que com hem apuntat no havia abaixat la guàrdia en cap moment i que tira endavant projectes i més projectes:

- Revistes: *Cavall Fort* (1961) i l'intent de recuperació de *Patufet* (1968), que surt sense article personal.
- Editorials: es creen Edicions 62, Estela publica els Albums du Père Castor en català (1961), però sobretot La Galera (1963).
- Premis literaris infantils i juvenils: Folch i Torres i Joaquim Ruyra (1963).
- Moviments de renovació pedagògica: es funda l'Associació de Mestres Rosa Sensat (1965).
- Cicles de teatre *Cavall Fort* (1967), primer a Barcelona i després a Lleida.
- En el camp de la música neixen les discogràfiques Edigsa (1961) i Concèntric (1967), les Joventuts Musicals de Catalunya inicien les audicions per a escolars (1962) i es crea el SCIC, el Secretariat de Corals Infantils de Catalunya (1967).
- Comencen a publicar-se títols que avui considerem clàssics contemporanis de literatura infantil i juvenil i que, en molts casos, encara

es mantenen com a lectura escolar, ja que es van reeditant tot i tenir més de 40 anys: *El zoo d'en Pitus* d'en Sebastià Sorribas (1966), *La casa sota la sorra* d'en Joaquim Carbó (1966), *Rovelló* d'en Josep Vallverdú (1969). *Dídac*, *Berta i la màquina de lligar boira* de l'Emili Teixidor (1969)...

I vindrà la introducció del català a l'escola, primer d'una manera voluntària, amb classes pagades pels ajuntaments i Òmnium Cultural. I arribarà l'Estatut (1979) i la introducció oficial del català a l'escola. I ens anirem acostat a aquella gairebé normalitat d'abans de la Guerra Civil que havíem perdut i que molts pensaven que ja no tornaria.

B. La literatura infantil i juvenil al segle XXI

B1. La producció actual

I bona part d'aquests projectes encara els tenim ben vius. Són els nostres fonaments. Uns fonaments que, per qüestions històriques, com hem dit, no poden ser gaire profunds. De la literatura infantil i juvenil del segle XXI en voldria destacar tres aspectes:

1- La força i la vitalitat en gairebé tots els camps. N'hi hauria prou d'assenyalar que l'any 2007 hi havia unes 180 editorials que editaven llibre infantil o juvenil en català i uns 800 autors que almenys n'havien publicat una obra en català, com va assenyalar Josep M. Aloy al seu documentat i elaborat article "Vint-i-cinc anys de literatura infantil i juvenil en català" (*Faristol*, 59, novembre 2007, p. 7). Però és que al costat d'aquesta producció hem de destacar la quinzena de títols de premsa infantil i juvenil en català; els premis de literatura, tant els de creació per a infants i joves (Vaixell de Vapor, Barcanova, Ciutat d'Eivissa, Far de Cullera, Xaro Vidal...), com els d'assaig (Rovelló, Aurora Díaz Plaja) o els de crítica (Atrapallibres, Protagonista Jove, Serra d'Or...), a més dels premis literaris destinats específicament a infants i joves, alguns dels quals es publiquen i tot, com el Pilarín Bayés.

A aquestes constatacions caldria afegir-hi algunes dades de l'informe "La situació del llibre infantil i juvenil en català" (2002), elaborat per BCF Consultors per encàrrec del Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil (CCLIJ) en què trobem constatacions com les següents:

- El 26'5% de la producció de títols en català de l'any 1999 va ser de llibres infantils i juvenils.
- El 29% d'exemplars (no títols) editats en català l'any 1999 van ser llibres infantils i juvenils.
- El fons de llibres infantils i juvenils concentra el 22'9% del total de préstecs de la xarxa de biblioteques de la Diputació de Barcelona.

2- Aquests darrers anys se n'han fet, i sovint publicat, nombroses tesis doctorals, jornades, congressos..., la qual cosa ha fet que hagi anat adquirint un prestigi, també acadèmic. Caldria afegir-hi la presència a Internet, gens menyspreable: revista *Cornabou*, pàgines web (d'escriptors, d'editorials, de fundacions...), blogs... I encara la presència en cicles, jornades, revistes d'alta cultura... com Els Dijous de l'Òmnium, la *Revista de Catalunya*... en els quals hauria estat impensable que hi hagués tingut alguna presència fa uns quants anys.

3- Encara hi ha, però, un tercer element que no podem obviar: alguns aspectes negatius que pateix la literatura infantil i juvenil catalana, ja que no voldria pas

fer creure que tot són flors i violes, ni de bon tros, i que majoritàriament també ha destacat l'informe esmentat del CCLIJ. En primer lloc, la poca presència als mitjans de comunicació: sigui per desconeixement, sigui per menysteniment... En segon lloc, algunes constatacions que ens allunyen massa de països veïns, com assenyala l'informe del CCLIJ que hem citat:

- Massa dependència de la prescripció escolar.
- Massa poca venda de llibre en català a Catalunya (País Valencià o Balears, molt pitjor).
- Excessiu pes de les traduccions.
- Mancances importants, per exemple, en llibres de coneixements.
- Poquíssima projecció exterior, tant institucional, com comercial (les editorials compren molt i venen molt poc a fires com les de Bolonya, Frankfurt...).
- Mancances greus pel que fa a biblioteques escolars, tot i que aquests darrers anys s'hi ha començat a posar remei.

Conclusió: segurament mai no havíem tingut una literatura infantil i juvenil tan viva com ara, però no hem d'abaixar la guàrdia, perquè hi ha massa factors que incideixen negativament sobre la nostra cultura, i les minoritàries i minoritzades en general, i encara més sobre la població infantil: usos lingüístics dels infants i els joves, noves tecnologies i català... Però ara no ens hi podem entretenir, perquè això seria deixar altres apartats d'aquest bloc penjats, i no és el cas.

B2. La literatura infantil i juvenil com a gènere

S'ha parlat molt de la literatura infantil com a gènere literari, de la juvenil fa més poc que se'n parla, perquè és molt més moderna. Mentre podem parlar de literatura infantil catalana des de final del segle XIX, de la juvenil no en podem parlar fins a la segona meitat del segle XX. Ens trobem, per tant, davant d'una literatura molt jove. Una literatura que encara és polèmica i sobre la qual queda molt per discutir. I és polèmica en diversos aspectes, però un d'ells és el fet de considerar-la gènere o no. Emili Teixidor, per exemple, la considera "un gènere", perquè diu que com la literatura de gènere està subjecta a unes regles, com ho està la infantil. D'altres, com Fernández Paz, Pep Albanell... s'estimen més parlar de "literatura i prou", sense encasellar-la, per no estigmatitzar-la, ja que, ens agradi o no, aquest tipus de literatura encara és considerada per la nostra societat un "gènere" (diguem-ho així!) menor, sovint per desconeixement. Encara n'hi ha d'altres que la consideren "literatura de gèneres", ja que, diuen, com la d'adults, inclou en el seu si tota mena de gèneres, si n'exceptuem algun com l'eròtic, és clar. Gènere o no, la realitat és que hi ha una literatura destinada a infants i joves que cada dia té més pes en la producció del llibre català i que cada dia desperta més interès.

B3. La literatura infantil i juvenil: literatura o subliteratura?

En una taula rodona dels Tallers de Llengua i Literatura de l'antic SEDEC, ja deu fer cinc anys o més, titulada "Quines lectures fem llegir a la Secundària Obligatoria?", vaig demanar que tots plegats deixéssim de banda el debat que s'ha anat allargassant durant vint anys ben bons al nostre país, sobre si la literatura infantil i juvenil la podem considerar literatura o no. Deia que estudis com *La formació del lector literari*, de la professora Teresa Colomer, haurien d'haver arraconat definitivament el tema. També hi afegia que la majoria de professors de Secundària sabem prou bé i de sobres quines lectures fem llegir

a l'alumnat d'entre 12 i 16 anys. Per això m'agradaria que ens preguntéssim tots plegats per què les triem i, sobretot, què en fem, d'aquestes lectures que fem llegir als nostres alumnes? I això naturalment, amb matisos, també serveix per a Primària.

En parlar de la funció de la literatura infantil i juvenil, m'agradaria començar amb dos textos breus, l'un d'en Pep Albanell i l'altre d'Agustín Fernández Paz, tots dos publicats a *La sabateta de vidre*, volum que recull les ponències i comunicacions del III Congrés de Literatura Infantil i Juvenil catalana celebrat a València l'any 2004, publicat per Perifèric Edicions l'any 2005. Són els següents:

(...) la literatura funcional (la que té objectius no literaris com a causa primera) –i d'una manera molt especial quan es tracta de literatura infantil– sol convertir-se en una barreja que no és literatura i que tampoc funciona. Quan a algun text narratiu se li veuen massa les vetes dels calçotets educatius, morals, formatius i el que es vulga que sigui que dugui sota l'hàbit, sol produir una reacció de refús en el lector. La bona literatura funciona amb un principi de gratuïtat, on les subtileses solen donar molt més rendiment que les evidències. I tots vosaltres estareu amb mi que el lector jove, encara que s'estigui formant, està tan capacitat com un lector madur per a captar les subtileses que se li vulguin oferir, si estan ben utilitzades i són suficientment intel·ligibles (i intel·ligents).

Pep Albanell, p. 51-52

Podria objectar-se que no es pot evitar que el que passa fora de les aules hi entre també, bé siga en forma dels omnipresents *best sellers* o en forma de llibres de molt dubtosa qualitat. (...)

I què? Passa això i continuarà passant, i passa també en el món adult, seria ridícul oposar-s'hi. Però el que seria més ridícul encara és que el sistema educatiu fóra còmplice d'aquesta situació ja sobrada de mitjans per arribar a qualsevol lloc, i no afavorira els llibres de qualitat: els que també existeixen entre els que promociona el mercat i aquells altres llibres que, a pesar de tots els seus valors, no tenen força per a fer-s'hi veure.

Agustín Fernández Paz, p. 12

Si he triat aquests textos, com podeu suposar, és per reivindicar un cop més que la literatura infantil i juvenil que s'ha de fer llegir és perquè és bona literatura, perquè els textos triats són textos literaris. La funció, doncs, que han de tenir les lectures en el món de l'ensenyament, a parer meu, és la de fer més planer el camí dels infants i joves en la seva introducció a la literatura. Per això els textos triats han de ser textos literaris, amb valor per si mateixos: no perquè ens complementin el programa de Naturals; no perquè ens serveixin per parlar de drogues; no perquè ens permetin parlar de bilingüisme o de diglòssia... I d'aquestes característiques, déu n'hi do els que podem trobar en les col·leccions per a infants i joves.

És un fet que en català hem primat lectures juvenils en els cursos d'ESO, i abans ja en el BUP, com demostren les poques enquestes que s'han fet fins ara. Per això sempre ens hauríem de plantejar de treballar qualsevol text de literatura juvenil com treballem qualsevol text de literatura. Amb això vull dir que si per treballar *Mirall trencat*, *Aigües encantades* o *Sol, i de dol*, posem per cas, busquem informació, ens documentem, seleccionem aquelles crítiques que hi ha sobre el llibre, o en busquem alguna edició anotada; a l'hora de treballar un text de literatura infantil i juvenil també hauríem de fer el mateix. És cert que no en trobarem edicions anotades, és cert que n'hi ha molt poca crítica (de

ressenyes i de bibliografies temàtiques déu n'hi do, però...), és cert que no hi ha una tradició d'estudi tan important com la que té la literatura que considerem clàssica o fins i tot la d'adults, però d'aquí a pensar que no hi ha res, hi ha un abisme. A Primària pot ser que encara tinguem més dificultats, però és un fet que els materials de les editorials i les propostes per a treballar els llibres d'autor a l'aula també van cada vegada més en aquesta direcció: potenciar-ne els valors literaris.

B4. Cànon

Aquesta proliferació, tant pel que fa a la producció, com hem vist, com pel que fa a lectures més habituals, ha fet que des de diversos mitjans, i també des del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, es comencés a mostrar una preocupació per la manca de referents comuns pel que fa a lectures compartides. En definitiva, la preocupació per la manca i la dificultat d'establir un cànon, una sèrie de lectures indiscutibles que puguin ser patrimoni de tot lector jove en llengua catalana.

Que aquesta dificultat existeix, no hi ha dubte. Un bon exemple, i recent, el tenim en la preparació d'un número de la revista *ooohéee*, editada per l'Institut d'Estudis Baleàrics. Volien fer una llista de 50 títols en què alguns dels principals crítics del país estiguessin d'acord. Van sortir-ne tants, que finalment la llista va ser de 100 títols en comptes dels 50 previstos inicialment, i encara per aconseguir aquests cent es van haver de fer diverses rodes de votacions.

És un mal no tenir aquests títols indiscutibles? Home, seria millor que hi fossin, però si no hi són, ja aniran arribant. Hem de tenir en compte d'on venim, com dèiem abans, i que la literatura infantil i juvenil catalana és molt jove. El que no podem fer és pretendre de solucionar-ho amb nyaps com el que va fer el Departament d'Ensenyament l'any 2001, quan va manar per decret que tots els centres d'Educació Secundària Obligatòria llegissin com a mínim dos llibres, però d'una llista només d'una trentena de títols. A més, més mal triats, impossible. Sort que va durar només un curs, però déu n'hi do el mal que va fer. Va estar a punt de convertir-la en una literatura de llistes o de DOGC, com ja ha passat amb la literatura del Batxillerat.

Què volem dir quan parlem de "literatura de llistes o de DOGC"? Doncs senzillament que el corpus assequible de literatura catalana, gràcies a la mentalitat de llistes tancades i de lectures obligatòries per part del Departament, de mica en mica va quedant reduït a les lectures obligatòries per al Batxillerat. És cert que mai no havíem tingut tantes edicions del Tirant (perdó, d'uns quants capítols del Tirant), o de *L'alegria que passa*, però també ho és que cada vegada se'ns fa més difícil trobar textos d'en Lluís Ferran de Pol o de l'Emili Vilanova o d'en Joan Alcover, posem per cas, o que col·leccions com la Biblioteca Didàctica de Literatura Catalana de Barcanova, El Garbell d'Edicions 62, etc. van haver de tancar o de descatalogar un bon nombre de títols, perquè només tenen sortida els recomanats al Batxillerat.

Per tant, el cànon ja anirà arribant, ja s'anirà formant a través de la continuïtat en el temps de títols que ja tenen més de 40 anys i encara es treballen a les escoles, a través d'estudis i de congressos sobre autors i períodes, també de literatura infantil i juvenil...

B5. La lectura a l'aula

1. La informació, base de la feina ben feta

Moure'ns en aquest mar de títols, de col·leccions, d'editorials, que hem apuntat, i més en un tema que encara es treballa poc a les facultats de Ciències de l'Educació i que encara és una mica Ventafocs (quants mitjans de comunicació comenten obres de literatura infantil i juvenil?, quants autors o il·lustradors heu vist entrevistats? i això que la producció ratlla el 30% de la producció editorial en català!, com hem dit), pot ser difícil, de vegades angoixant i tot, tant per als nous ensenyants com per als que fa anys que ens dediquem a l'ensenyament. Una anècdota personal: durant més de dotze anys vaig ser sotscoordinador de literatura per a les PAU: els darrers anys vaig tenir més consultes de literatura infantil i juvenil que altra cosa. La matèria que cal ensenyar de Llengua i Literatura com a mínim la tenim al llibre de text (cada dia més complets, més sofisticats...). De com triar i sobretot de com treballar els llibres de lectura, i més si són de literatura infantil i juvenil, en tenim ben poca informació. Aquesta és la finalitat, una mica, d'activitats com aquesta d'El Gust per la Lectura... Per recomanar, s'ha d'estar ben informat.

2. Lectures obligatòries/lectures optatives al centre

Jo diria que el dilema és fals, que l'important és que les lectures siguin variades. Hi ha centres que una lectura, per molt que funcioni, no la posen fins al cap de dos o tres anys, perquè l'alumnat vegi que hi ha varietat. Poden ser optatives, a partir de llistes obertes, de la biblioteca d'aula o del centre... o obligatòries: tothom llegeix la mateixa obra aquell trimestre, però l'important és que les triï el professorat, el departament o el cicle.

Personalment crec que almenys una lectura obligatòria al llarg del curs per a tot el grup-classe val la pena de fer-la. Per què? Doncs perquè permet de fer un treball conjunt, ja que tots els alumnes tenen els mateixos referents i els podem remetre a exemples, a pàgines concretes. Ara, el treball ha de ser literari, no de llengua o de naturals. Per exemple un recurs com la perífrasi o circumlocució es pot entendre perfectament a partir d'una obra juvenil... O el tipus de narrador, o el temps de l'acció i el de la redacció...

Ara bé, les llistes obertes també tenen avantatges:

- Fan circular molts més llibres, ara potser encara més important amb la harrypottermania, que els alumnes es recomanen, o no, és clar, comenten...
- Permeten treballs interessants com l'exposició oral del llibre llegit, un de diferent per alumne, per exemple.

3. La lectura entre el plaer i el treball

Plaer, plaer! sens dubte. Però també ens hem de preguntar com aprendran a valorar l'obra sense el treball, sense una feina dirigida. I fixeu-vos que he dit "aprendran a valorar l'obra" i no pas "aprendran llengua". Perquè d'una vegada per totes ens hem de convèncer que l'objectiu primordial de la lectura és crear bons lectors, engrescar a llegir, donar pautes per valorar una obra, per relacionar-la amb d'altres... En definitiva: formar lectors literaris. Que també aprendran llengua, no cal dir-ho, però el que no pot ser és convertir el treball sobre la lectura en un treball de llengua. I encara hi ha un altre perill: caure en el mecanicisme que hi apliquem massa sovint, com si es tractés d'exercicis de llengua: fes-ne una fitxa i apa, ja està!

Una lectura, perquè sigui profitosa, s'ha de debatre, se n'han de destacar diversos aspectes: narrador, punt de vista, algun recurs més destacat,

estructura.... Allò que per l'edat, el nivell que sabem que tenen els nostres alumnes... creiem que poden entendre i assimilar. En definitiva, que s'ha d'individualitzar. Això no vol pas dir que no ens servim de tots els materials complementaris que tinguem a l'abast sobre la dita lectura: ¿no ho hem fet sempre amb les obres literàries clàssiques o contemporànies, siguin d'un Joanot Martorell, siguin d'un Jesús Moncada, siguin d'una Maria Mercè Marçal?

4. Lectura i diversitat

Les circumstàncies actuals (massificació de l'ensenyament, arribada massiva d'immigrants...), malgrat els grups flexibles, les particions... cada vegada fan més difícil poder treballar una obra amb tota la classe: la diversitat de nivells existents fa que sovint haguem de pensar en altres títols per a un nombre reduït d'alumnes. Si fem biblioteca d'aula o llistes obertes, no representa gaire problema, tot i que la tendència a marcar amb franges d'edat i colors diferents la majoria de col·leccions pot ser un handicap, ja que hi ha alumnes que no volen llegir llibres "per a més petits". En aquest cas se'ls ha de fer entendre o s'han de buscar col·leccions que no ho marquin (L'esparver...), o que ho marquin d'una manera prou ampla, com pot ser el cas de la nova editorial Bambú, del grup Casals. .

Quan treballem un mateix llibre, podem optar per triar-ne algun altre de més assequible del mateix autor (Maria Barbal, Emili Teixidor, Pep Albanell, Estrella Ramon...) o de temàtica semblant. Ens seran útils, en aquest cas, tant els catàlegs i les fitxes didàctiques de les editorials, com algunes pàgines web del Departament o d'institucions com Rosa Sensat, la Institució de les Lletres Catalanes... També hem de tenir en compte que cada vegada hi ha més adaptacions d'obres, sobretot de clàssics de literatura infantil i juvenil, però també n'hi comencen a haver de literatura catalana. Són les conegudes com a col·leccions de "lectura fàcil", que poden ser-nos de gran utilitat, sempre que no en fem un mal ús, com comencem a detectar en alguns centres, que posen llibres de lectura fàcil per a tot el grup-classe, amb la qual cosa igualem a la baixa en comptes d'afavorir la progressiva integració de l'alumnat amb dificultats lectores.

En el tractament de la diversitat lectora, tampoc no hi ha solucions màgiques. Val a dir, però, que en la majoria de casos els alumnes amb dificultats tampoc no podrien seguir el treball sobre el llibre de lectura triat per a tota la classe.

5. Les lectures interdisciplinàries

De l'ús interdisciplinari (treballada des de diverses àrees) de la lectura, darrerament se n'ha fet un abús, ja que s'han buscat lectures pràctiques, més pel profit que se'n volia treure que no pas pel valor literari de les obres: "busca'm una lectura per parlar de les drogues a 4t d'ESO", "mira'm un llibre per a la tutoria que em permeti parlar de la diversitat"... Que se n'abusi no vol pas dir que no es puguin treballar obres literàries des de diverses àrees. Qui no havia treballat, posem per cas, *L'escanyapobres* de Narcís Oller amb el professor d'Història? Doncs ara també es pot treballar un bon llibre sobre la guerra de Bòsnia (*L'Asmir no vol fusells*, *Un dia en la vida d'Ishak Butmic...*) o sobre la Guerra Civil (*El camí del far*, *L'ombra de l'Stuka...*) conjuntament amb Socials. A Primària, en què l'especialització del professorat no és tan marcada, encara pot resultar més fàcil. Sempre que no en releguem els aspectes literaris, pot ser interessant de treballar altres aspectes de l'obra escollida, perquè

“literatura és vida” com s'ha repetit tantes i tantes vegades i, doncs, també és interessant que s'adonin que en una obra literària s'hi pot reflectir, s'hi pot trobar gairebé tot.

B6. Literatura i activitats extraescolars

Complementar el treball literari i sobretot les lectures és d'allò més útil i profitós per a l'alumnat. Cal defugir la rutina, sobretot, ja ho deia la Mercè Canela en una entrevista a *Faristol* (núm. 26, novembre de 1996). No pot ser que una activitat per engrescar els alumnes no ens l'agafem amb entusiasme. Potser per fer-la de qualsevol manera val més no fer-la.

I quines són aquestes activitats extraescolars relacionades amb la literatura? De segur que en sabeu tantes o més vosaltres que jo. N'apuntaré algunes de les més habituals i accessibles:

- Visita d'autor o d'il·lustrador: n'ofereixen moltes editorials, a més del programa “Itineraris de Lectura” de la Institució de les Lletres catalanes. Al nostre centre procurem que en vingui un per a cada nivell. I personalment us puc dir que, com a autor, cada any vaig a una vintena o més de centres de Primària.
- Teatre al centre o a fora. Les ofertes cada curs són d'allò més variades i assequibles, ja que les subvencionen diverses institucions (ajuntaments, diputacions...). I per a les obres no subvencionades, la majoria de teatres, almenys de Barcelona, ofereixen sessions escolars prou assequibles. Com que les programacions ja ens arriben a final de curs o pel setembre, podem programar algunes lectures tenint en compte les obres que la cartellera ofereix.
- Recomanacions de presentacions de llibres o d'activitats fetes a la ciutat o al poble, perquè les facin amb els pares. Ja sé que no és gaire habitual que es presentin llibres de literatura infantil i juvenil, però també és un fet que cada vegada n'hi ha més.
- Sortides organitzades a la biblioteca pública o a una llibreria. Cal tenir preparades per a cada alumne una llista de qüestions que han de resoldre, un cop els han fet l'explicació general de l'establiment: altres títols dels autors llegits durant aquell curs, tres col·leccions diferents de les dels títols llegits...
- Itineraris literaris: molt interessant el web de la Xarxa del Patrimoni Literari Català *Espais escrits* (www.espaisescrits.cat).
- Audicions de poemes, de fragments teatrals, de contes... Molt útil i interessants els webs *Música de poetes* (<http://www.musicadepoetes.cat>) i *Viu la poesia* (<http://www.viulapoesia.com>)
- Participació en concursos literaris per a infants i joves: només d'àmbit nacional n'hi ha més d'un centenar.
- Maletes literàries, que proporcionen tant CRP com institucions i organismes, per exemple el Museu Marítim.

I podríem seguir, però val més que dediquem una estona a escoltar les vostres experiències, els vostres dubtes, les vostres propostes per anar aconseguint que això que anomenem Literatura Infantil i Juvenil cada vegada sigui més coneguda i valorada i, per tant, més divulgada amb la garantia que dona parlar d'allò que es coneix, d'allò que s'estima.